

RECENZE A REFERÁTY

Ernst Nolte: *Geschichtsdenken im 20. Jahrhundert*. Berlin – Frankfurt /M., Propyläen, 1991, 680 s.

Ernst Nolte si uložil náročný úkol, jak vyplývá jak z názvu knihy samé, tak z počtu stran, na kterém se jej pokusil vyřešit. Pokud jde o výsledek, předem budiž poznamenáno, že neodpovídá tomu, co sliboval název knihy. Už třeba v tom, že měl být omezen na myšlení Evropanů (a to jen z Německa, Francie a Anglie) a Američanů (většinou emigrantů, pokud možno židovských, z Evropy). Trochu to naznačuje podtitul, cudně skrytý mimo obálku: Od Maxe Webera po Hanse Jonase. Kromě toho to, co Nolte nazývá dějinným myšlením a co charakterizuje jako tendenci objevující se v úvahách od filozofie dějin po diagózy doby, tendenci brát ohled alespoň částečně na dějiny a především nevyslovovat se s apodiktickou jistotou, je dějinné myšlení, které se opět většinou týká pouze Evropy a Spojených států.

I s tímto omezením měl před sebou Nolte obrovský úkol. Aby jej mohl zvládnout, musel se uchýlit k určitému rozdělení tématu. Jako vodítko mu sloužily politické dějiny 20. století. Takže kniha má kromě Úvodu a Závěru čtyři díly vymezené časově: 1900 až 1917/8, 1917/8 až 1945, 1945/47 až 1963/73 a konečně 1963/73 až 1990. Zasahuje tedy až do horké současnosti, ovšem jenom pokud jde o politické události. Nolte samozřejmě nebyl s to podat zprávu o reflexi, která dosud neexistuje. Každý z těchto rozsáhlých dílů je rozdělen na okruhy, z nichž některé se dělí na kapitoly. Okruhy podléhají neměnnému schématu: I. Politické dějiny, II. Ideologie, směry, školy a III. Jednotliví myslitelé (právě zde se okruh člení do dalších až deseti kapitol). Následuje jakýsi závěr a zároveň předmluva k dalšímu dílu, který se zabývá politickým závěrem období a literaturou, která se k němu případně vztahuje. (Ta právě v posledním případě z pochopitelných důvodů chybí). Rozdělení knihy tedy napovídá, že to, co Nolte označil jako historické myšlení, je přece jen především analýzou doby, byť vybudovanou na obecně historické reflexi (různého stupně obecnosti).

Nebudeme se zabývat jednotlivými kapitolami, protože pak by recenze musela přesáhnout limit určený v tomto sborníku pro stati. Soustředíme se na druhý nedostatek, který lze Noltemu vytknout. Už jsem uznala, že Nolte si předsevzal obrovskou práci, a toto konstatování může zůstat, i když vezmeme na vědomí omezení, o nichž jsem se zmínila výše. Musíme se však ptát, čemu měla tato práce sloužit. Právě proto, že je tak obsahově rozsáhlá a snad i rozříštěná, nemůže podat syntézu. Mohla by mít „pedagogický“ význam, kdyby sloužila k orientaci po nejdůležitějších myšlenkových směrech v daném období. Nejsem si jista, zda to činí. A to spíše z formálních důvodů: Nolte v druhém okruhu pojednávajícím o ideologiích, směrech a školách, který má rozsah 30 – 40 stran, informuje o vybraných autorech a knihách. Možná, že byly vybrány jako příklady, ale budí spíš dojem, že byly vybrány nahodile, protože byly po ruce. V třetím okruhu je výběr – až na omezení, o němž jsem psala výše – promyšlenější, alespoň ani o jediné osobnosti, o níž se Nolte zmiňuje, se nedá říci, že je nevýznamná. Avšak zpracování se liší případ od případu. Některé kapitoly jsou opravdu propracované a podávají dostatečnou informaci. Jiné mají spíš esejistický charakter, takže v nich čtenář marně hledá základní bibliografická data, např. názvy knih v originále nebo výčet nejdůležitějších prací (chybí i v poznámkách). Některé kapitoly budí pochybnosti vůbec. Např. na pěti stránkách věnovaných M. Foucaultovi se čtenář doví o jeho dějinách šílenství a vězeňství, o jeho homosexualitě a smrti na AIDS, ale ani

zmínka není věnována knize Slova a věci a koncepci archeologie vědění, které bezesporu mají k chápání dějin (a to i současných) také cosi co říci.

Takže nezbyvá, než se znovu ptát: Proč byla kniha vlastně napsána? Pokud chtěl Nolte demonstrovat, že pro úvahy o dějinách a politice jsou ve 20. století nejdůležitější témata dějin a historiografie jako takových, přitažlivost marxismu a jeho kontrapunkt ve fašismu, problém amerikanizace, otázky konvergence a problematika přínosu židovství k současné kultuře (alespoň to jsou témata, která vyjmenovává v závěru), mohl to udělat buď na méně stranách nebo na základě pokud možno vyčerpávajícího výčtu a rozboru myslitelů, kteří se problematikou dějin 20. století zabývali. A ten by byl zase mnohem rozsáhlejší než recenzovaná kniha.

Ivana Holzbachová

Marc Ferro: *L'histoire sous surveillance*. Paris, Calman Lévy 1985, 252 s.

M. Ferro patří k významným představitelům školy Annales. Zabýval se dějinami první světové války a říjnové revoluce, vztahem mezi historiografií a filmem a dalšími problémy z oblasti metodologie historické vědy. *Historie pod dohledem* patří do této poslední kategorie. Má v dvě části: Ohniska historického vědomí a Klio mezi doktorem Marxem a doktorem Knockem.

První z nich se zabývá tím, jak je nejen historická věda, ale i historické vědomí lidí ovlivňováno státem, institucemi a společnostmi. Ferro ukazuje, že žádná historická práce nevzniká nezávisle na zájmu určité skupiny. V tomto smyslu neexistuje mezi oficiální historií a kontrahistorií jiný rozdíl, než to, že kontrahistorie, historie psaná z hlediska menšin, může být v některých případech státem potlačována. Ferro tu využívá svých znalostí nejen francouzského, ale i sovětského a polského prostředí a ukazuje i na způsoby, kterými lze oficiální nátlak obcházet.

Historické vědomí laické veřejnosti však není tvořeno jen historickými vědeckými a popularizačními díly. Vytvářejí je i svátky a vzpomínkové slavnosti (opět silně kontrolované vládnoucí složkou společnosti) a umělecká díla. Podle Ferrova názoru právě zde lze nejlépe obcházet tlak, který na vytváření obrazu dějin – a tím sebeidentifikace společnosti – vykonávají její vládnoucí vrstvy. Jak vyplývá z jeho zájmů, Ferro zde rozebírá především film, a to zejména film v USA, na němž ukazuje, jak se základní náměty filmů i způsob jejich zpracování měnily podle společenské situace v této zemi. (Např. občanskou válku lze zobrazovat různými způsoby a pod různými hledisky.)

Druhá část knihy je věnována tzv. experimentální historiografii, která podle Ferro daleko lépe uniká oficiálnímu vlivu. Příkladem této historiografie je mu škola Annales. Vychází z úvah o těsném spojení všech věd a jejich metod i hodnocení, jakého se jim dostává. Jeho oblíbenou analogií je analogie mezi medicinou a historiografií. Odtud i název druhé části. (Dr. Knock je postava z románu J. Romaina, lékař, který dělá diagnózu zcela nezávisle na pacientovi a někdy i proti němu.) Stejně jako do ostatních věd se i do historiografie dostává odbornictví a pravidlo kompetence. Přechod k této formě historiografie ukazuje Ferro na metodách, které do historiografie vnesl F. Braudel.

Zajímají ho peripetie vztahu mezi Annales a marxismem.

Především mu však jde o prokázání rozdílu mezi tradiční s novou historiografií. Podle jeho názoru se změnil vztah mezi přítomností a minulostí v historiografii, přístup k dokumentu a k události. To ukazuje na příkladech makro- a mikrohistorie (revoluce 1905, krádež artičoků v Ženevě roku 1743). Nová historiografie se nemusí upínat na hlavní světodějné události, aby vysvětlila společnost, její vývoj a vztah tohoto vývoje k přítomnosti. Nezřídka se vyprávění, avšak